

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ: ЧИ ВРАХОВУЄМО МИ НЕОБХІДНІ СКЛАДОВІ?

Освіта дорослих здається чимось новим лише на перший погляд. Насправді, кожен із нас так чи інакше навчався після університету, училища чи педагогічного інституту, підвищував кваліфікацію, проходив різні курси або повністю змінив професію. І все перелічене головним чином торкається формальної освіти впродовж життя.

На сьогодні, з'явилися можливості для того, щоб навчатися не лише заради диплома. Змінюється сам принцип розуміння цінності освіти для дорослої людини: хочеш розвиватися – заповнюй прогалини знань корисним і цікавим, інвестуй свій вільний час у навчання та отримуй від цього певне задоволення. Оскільки сам процес не є примусовим і дуже відрізняється від того, до чого звикли всі, хто пройшов лави радянської школи.

Про особливості навчання дорослих, про те, які трансформації відбуваються з нами, коли ми навчаємось, як ми сприймаємо свободу і вибір, – майже автобіографічна історія Наталії Нечаєвої-Юрійчук, доцента ЧНУ ім. Ю. Федьковича, кураторки та викладачки програм для дорослих у «Відкритому університеті» міста Чернівці.

Спілкувалася Юлія Голоднікова
керівник проекту «Громада, що навчається:
трансформація конфліктів
в Україні та Молдові через активну громадську участь»,
продакт менеджер ГО «Інформаційно-дослідний
центр ІНТЕГРАЦІЯ ТА РОЗВИТОК», кандидат філологічних наук

Публікація статті здійснюється в рамках проекту «Громада, що навчається: трансформація конфліктів в Україні та Молдові через активну громадську участь», який реалізується завдяки партнерству DWI International в Україні та ГО «Інформаційно-дослідний центр «Інтеграція та розвиток» при фінансовій підтримці Міністерства закордонних справ Німеччини.

Юлія Голоднікова: В проєкті «Громада, що навчається...» постійно відбуваються цікаві події в різних регіонах України. І коли я відвідую наших партнерів, то завжди спостерігаю, як люди спілкуються на заняттях, як слухають один одного і чи слухають взагалі. У Чернівцях довелося побачити практичну роботу учасників курсу з критичного мислення. І виникло враження, що вони прийшли не стільки навчатися, скільки спілкуватися, що цей компонент «комунікації» їм вкрай був потрібен. Ніби вони знайшли місце, де можна публічно висловитися, обмінятися думками, побачити інших. Я б сказала більше: побачитись з іншою людиною, відчувати довіру і знайти спільні інтереси. Тобто «Відкритий університет» сприймається і як простір для навчання, і як громадський простір. Це очевидно.

Додамо до цього традиційні та нові функції бібліотеки, на території якої він працює, і отримаємо поліфункціональність. Як впливає така складна комбінація на освітні програми для дорослих, які тут пропонуються?

Наталія Нечаєва-Юрійчук: Чернівці – це таке маленьке місто-містечко, де всі, якщо один одного не знають, то завтра будуть знати. Тобто ми один раз зустрілися тут на тренінгу чи якійсь лекції, чи заході, якщо ми зустрілися вдруге, то ми вже гарні знайомі. А якщо ми зустрілися три рази поспіль і запитали, як справи, то це може бути початком нових відносин і більш

глибшого спілкування. Тут можуть виявитися і спільні знайомі, тобто якісь такі нюанси, які, з одного боку, спрощують процес, з іншого – його ускладнюють, тому що ти обростаєш певними емоційними складовими, які не завжди, можливо, потрібні в навчальному процесі.

Але, як на мене, форма подачі повинна бути доступною. Треба говорити про складні речі просто, щоб людина зрозуміла. І тут я не можу не згадати свою вчительку російської мови і літератури зі школи, яка один раз сказала фразу, яка мені запам'яталася, я розумію, що це не її фраза: «Кто ясно мыслит, тот ясно излагает». Тобто: коли ти приходиш в аудиторію дорослих, то повинен чітко знати, що саме ти хочеш сказати. Маєш бути адаптивним, тому що, насправді, можуть бути різні питання, різні реакції, бути готовим до того, що людина може просто встати, розвернутися і піти.

Юлія Голоднікова: Якщо між учасниками освітнього процесу коротка дистанція, це може не дозволити людям розкритися в групі, особливо, якщо йдеться про якісь питання більш сенсорні, які зачіпляють ментальні «проблемні зони». Наприклад, питання інакшості: вмикається контроль («а що про мене подумають?», «а я ж потім буду зустрічати ці обличчя на вулицях міста»). І що робити?

Наталія Нечаєва-Юрійчук: Я скажу таку річ. По-перше, я маю свій особистий досвід перебування в групі і переживання цього комплексу «що про мене скажуть інші». Школа, університет, робота... Всі стадії свого розвитку ти проходиш у практично камерній атмосфері. Так, ніби ти гуляєш вулицями невеличкого міста і постійно зустрічаєш знайомих. Тож у тебе цей елемент самоконтролю наявний. Він ніби літає у повітрі суспільства. І цьому часом складно протистояти. Я чудово розумію, що дорослі люди, які приходять на заняття, хочуть над собою працювати, хочуть щось змінити у своєму житті. Вони можуть один раз прийти на твоє особисте запрошення, наприклад, знайомі

прийдуть у групу для «моральної підтримки». Але в другий раз, якщо їм було нецікаво, вони знайдуть мільйон причин, щоб не прийти. І ти повинен це зрозуміти.

У мене були різні історії. Одна з них пов'язана з курсом «Критичного мислення». Є в нас одна слухачка на ім'я Ніна. Вона була на всіх заняттях курсу і, крім мого останнього, присвяченого демократії та авторитаризму, вона мовчала. Ніна уважно слухала, все записувала. На першому занятті, коли я до неї звернулася, вона відреагувала: «Я пізніше скажу, можна я потім?». Я відповіла: «Так, звичайно, можна потім». Інтуїтивно я зрозуміла, що вона не хоче говорити, тоді я просто залишила її в спокої, тому що вона ніби побудувала стіну біля себе і була неготова говорити. Але потім поступово прийшов момент, коли Ніна включилася, напевне, відчула довіру. І почала спілкуватися...

Є люди, які так і не будуть відвертими, які будуть грати на публіку. Особливо в невеличкому місті, вони будуть говорити те, що вони вважають за потрібне, а зовсім не те, що вони вважають насправді, але все одно вони присутні і так чи інакше – вони теж учасники навчального процесу. І ми маємо це враховувати.

Я – противник відвертих провокацій чи створення складних психологічних ситуацій. Тому що в більшості люди закриваються, коли ти їх провокуєш на якісь такі непередбачувані речі. Тобто я намагаюся запитати коректно, спробувати знайти якийсь компроміс або висловити свою позицію відверто і своєю моделлю поведінки показати, що в цьому немає нічого страшного. Якщо Ви не хочете прогинати людину, то змушувати її бути відвертою не можна.

Юлія Голоднікова: Можливо, ця думка могла б стати корисною для тих, хто працює з дорослими: коли ти сам маєш досвід усвідомлення того, як ти, як дорослий, навчаєшся, що саме ти відчуваєш на різних етапах цього процесу, то ти знаєш про страхи дорослих, знаєш про різні бар'єри, емоційні блоки, які, без сумніву, будуть виникати. І не тільки, коли тема буде дражлива, а саме тоді, коли ми заходимо на «територію» особистісної правди. Ми маємо враховувати те, що люди можуть побоюватись оцінок своїх сусідів та знайомих. І все це впливає на якість навчання.

Наталія Нечаєва-Юрійчук: До речі, і кроскультурні моменти також впливають на те, як ми навчаємо дорослих... Мені здається дуже важливим зробити курс із супервізії для фахівців з освіти дорослих або тих, хто вважає себе такими і працює в цій галузі. Принцип «прийшла і говорю» тут не спрацює. Дорослі вимагають більш складних запитань і відповідей. Крім того, багато хто із дорослих учнів, насамперед, прийшов, щоб його почули, бо має потребу в самоідентифікації. Якою би гарною ти не була викладачкою, людина все одно буде робити так, як буде робити. Це – доросла, сформована людина. Вона не змушена слухати твій курс і слухати тебе, якщо їй в даний момент нецікаво. Хтось може сидіти і малювати. Коли мені нецікаво, я теж дуже по-різному себе поведучу, починаючи від того, що я вимикаю телефон, переглядаю повідомлення, або мовчки сиджу і думаю: «Для чого я прийшла і що я тут забула взагалі? Господи, даремно витрачений час...».

Юлія Голоднікова: Додамо до цієї тези і той факт, що багато хто в нашій країні втратив (чи не мав) навички

навичатись. Емоційна палітра психологічних реакцій дорослих людей пов'язана із досвідом переживання травми. Йдеться про радянські та пострадянські часи, про зневіру у майбутнє, про втрачені сенси та низький рівень довіри у суспільстві. Тому, можливо, курс супервізії має бути не одноденним чи триденним тренінгом, а обов'язковим супровідом викладача з освіти дорослих. Щось на кшталт коучинга? Бо неможливо створити ідеальний курс супервізії, який врахував би всі складні питання особистості. Та ще й на всі часи. Мені здається, що система вищої освіти програє саме в цьому прагненні знайти універсальну «пігулку». І тому в освіті дорослих на варто повторювати такі речі.

Наталія Нечаєва-Юрійчук: Як на мене, для розвитку освіти дорослих, дуже потрібна підтримка близьких, тих, хто не бере участь безпосередньо у процесах навчання, але є твоєю референтною групою, ті, хто в тебе вірить. Ті, хто кажуть: «Роби це, хочеш – спробуй, зроби це». В моєму житті було два ключових моменти, що вплинули на рішення займатися освітою дорослих.

Перший епізод – Літня школа в Гарвардському університеті. Мені запропонували один, два, три курси, і я обрала свій – «Сучасна політична ситуація в Україні». Ось починається перше заняття, заходить жіночка, років сімдесяти. Я на неї дивлюсь і думаю: що вона тут робить? Мені 20 років. В Україні в такому віці на той момент ніхто не вчився. Звісно, у мене легкий шок... Спочатку я подумала, що це може бути лекторка, але ж вона сідає там, де всі студенти. Я змушена була з'ясувати, хто вона (напевне, я була єдина, хто до неї підійшов з українців, бо американці не дивуються і не питають – для них це звично). Ми познайомилися, розговорилися, і поміж тим я питаю: «От скажіть, будь ласка, що саме привело Вас сюди?». Вона мені видає фразу, яка тоді змінила моє ставлення до освіти в цілому: «Я зараз на пенсії, у мене є вільний час, у мене є інтерес, у вас в Україні відбуваються дуже цікаві події, я побачила в новинах і подумала, а чому б мені не дізнатися більше про Україну».

Юлія Голоднікова: Здається, нам всім не завадило б пройти такий курс...

Наталія Нечаєва-Юрійчук: Другий епізод пов'язаний із родиною. Мій свекор, який у віці п'ятдесяти з чимось років вирішив піти навчатися на філософський факультет нашого університету. Коли він це проанонсував у родині, всі були шоковані. Можете собі уявити, ні з того, ні з сього, доросла людина збирається забрати гроші з сімейного бюджету і викинути на що? На філософію.

Ну, добре. Родина його підтримала. Але справа в тому, що він же ж почав вчитися, і йому потрібна була допомога. Тим більше, що він вступив на заочне відділення, і в нього були свої очікування.

По-перше: на заняттях не було нікого його віку. Він мусив адекватно зреагувати на це, бо знав, чого він туди прийшов і мав критичне ставлення до того, що чув з кафедри. Далі почалися курсові та магістерські роботи – йому була потрібна допомога, і я виявилась саме тією людиною у родині, хто поставився до цього абсолютно уважно: «Андрію Миколайовичу, звичайно, все, що буде потрібно – я допоможу». Набирати на комп'ютері – будь ласка. Ви напишіть, поясніть, що

саме і т.д. І от ці всі дискусії, які він упродовж чотирьох років проводив, пройшли і через мене. І тоді я побачила, що насправді і в Україні пенсія – не вирок. І ти можеш – всупереч настроям, бажанням і т. д. – піти в інститут формальної освіти, хоча це дуже складно.

А коли з'явилася ця ідея неформальної освіти, я подумала: чому б ні? У нас є багато людей, яким незручно, які не можуть в силу певних причин отримати формальну освіту. Але вони прагнуть чогось нового, вони вже мають час та уявлення про те, чого хочуть. Якщо раптом комусь одному можна буде допомогти, то чому ні? Я маю відчинити це вікно, яке потім може стати дверима і покаже іншим, що це нормально. І ми, можливо, прийдемо до цієї гармонії в суспільстві, коли пенсіонер – це не людина, яка рахує копійки, яка живе на молоці і на хлібі та чекає наступної пенсії, абсолютно залежна від інших. А навпаки – це людина, яка може отримати щось нове у дорослому віці.

Юлія Голоднікова: Чи відвідують навчальні курси «Відкритого університету» люди поважного віку?

Наталія Мечаєва-Юрійчук: Є кілька пенсіонерів, які відвідують наші навчальні курси «Відкритого університету». Їх не так багато, але я думаю, що це справа не лише реклами, але й комплексної соціальної роботи, яку треба проводити в місті. Обласна бібліотека дуже зручно розташована: центр міста, пішохідна вулиця, тобто, в принципі, достатньо комфортне приміщення. І другий момент, і він принциповіший, пов'язаний з тим, що більшість людей позауніверситетського віку – це ті, хто став читачем бібліотеки ще у часи юнацтва. Таких людей, які приходять, тому що люблять читати, дуже багато. Для них бібліотека – це традиційно особливе місце для комунікації. Там ще працюють «їхні бібліотекарі», хоча їх стало менше. Але у постійного читача живе довіра до бібліотеки. Вона асоціюється в них з університетським навчанням, з роками, коли було дуже складно дістати якусь книжку, і вони тільки в бібліотеці могли її взяти. Позитивним для нас є те, що Чернівецька обласна бібліотека – достатньо лояльна, я жодного разу не зіштовхнулася з некомфортною ситуацією для себе як читача. Як правило, коли людина приходить, в неї запитують, куди, їй показують, куди пройти, їй допомагають знайти книжку. Тобто до неї... Її цінують. І от, напевне, ця атмосфера поцінування, дуже важлива для дорослих.

Проект «Громада, що навчається: трансформація конфліктів в Україні та Молдові через активну громадську участь» спрямований на розвиток партнерства у локальних громадах України та Молдови шляхом посилення знань і навичок активістів громадянського суспільства, представників місцевих закладів культури, органів влади у рамках культурно-освітніх ініціатив, орієнтованих на підтримку культурного розмаїття та просування інноваційних підходів до освіти дорослих.

Юлія Голоднікова: Згадаємо, що у бібліотеки є спільнота, серед якої – декілька поколінь однієї родини – читачі цієї бібліотеки...

Наталія Мечаєва-Юрійчук: Якраз я належу до людей, які становлять друге покоління і є читачами бібліотеки. Тут мене вважають «своєю», я бібліотекарів також вважаю «своїми». Якщо вони до мене звертаються із проханням прочитати щось для бібліотекарів чи взяти участь у якомусь заході, то вони завжди знають, що я прийду, тому що...бібліотека – це як другий дім, ти ж не можеш «своєму» відмовити. І мені комфортно, тому що вони намагаються бути таким центром культурної комунікації, вони, насправді, намагаються знайти щось змістовно нове і запропонувати якісь нові речі, хай навіть часом у класичній, консервативній формі, але запропонувати щось нове і цікаве для свого читача. Оце є такий момент стимулу залишатися на часі.

Юлія Голоднікова: На Вашу думку, до курсу з розвитку критичного мислення наскільки готові Чернівці? Мені здається, що для невеликого міста його контент має враховувати цю коротку дистанцію між відвідувачами. Я маю на увазі те, що курс із критичного мислення потребує від викладача докладати більше зусиль, оскільки люди, які навчались у минулому сезоні, можуть прийти восени, і треба дати їм щось нове, чого вони не знали. Таким чином, викладачеві в невеличкому місті потрібно змінювати наповнення і розвивати курс частіше, ніж це може бути у великому місті, де можна опрацювати щось і три рази підряд прочитати те саме.

Наталія Мечаєва-Юрійчук: Напевне, так, бо тоді для чого збирати аудиторію, для чого будуть приходити люди, і втрачати свій час. І я себе буду почувати некомфортно.

Питання в тому, що якщо люди вже прийшли і ви їм пропонуєте якісь курси для навчання, то треба бути свідомими, що вони хочуть отримати сенс. Вони не їдуть до психолога, швидше – до церкви. І то не заради сповіді. Людям потрібно, щоб хтось їм трошки розтлумачив їх життя. І курси для дорослих мають таку психологічну складову.

І ще дуже важливо: дати базову інформацію, щоб людина зрозуміла якісь системні речі. Можливо, хтось буде сидіти і записувати в блокнот, тому що потребує записів. Наприклад, одна із наших слухачок прийшла до мене наприкінці курсу зі словами: «Ви знаєте, у мене загубився блокнот, я на роботі залишила блокнот із записами Ваших лекцій. Чи можете Ви мені дати їх, тому що він у мене десь пропав, а мені потрібна та інформація, яку я записувала». Тобто є люди, які прийшли і законспектовують. Так на один із заходів прийшов мій свекор. От він сидів, записував, слухав... А я була шокована: він мене знає стільки років! І конспектує... Для мене це було своєрідне об'єктивне визнання.

І психологічно комфортна атмосфера на заняттях теж відіграє свою роль: людина хоче відчувати, що її окремо цінують, і часто треба дати їй зрозуміти, що ми не просто віримо в її потенціал, а бачимо його.

І останній момент, методичний: з дорослими треба мислити колективно і спільно приходити до певного висновку. В цьому сенсі – відкривається безліч можливостей для обміну досвідом і передавання знань. І мабуть, після колективних рефлексій можна буде починати нове інтерв'ю – про синергію і натхнення. Але про це – іншим разом.